

ՀԱՆԴԷՍ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՄԵԾԱՄԵԾ ՀԱՐՈՒԱԾԻ ԲՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Շատ երկիրներու մէջ բնութեան այս ահաւոր հարուածին անունն՝ այնքան սոսկումն չի յարուցաներ բնակչաց մօտաց մէջ, վասն զի անկէ ծագած աղիտից կամ շատ քիչ անգամ և կամ շատ թեթեւ կերպով ենթակայ են. ըսել կ'ուզեմ որ երկրաշարժը շատ երկիրներու մէջ ոչ սովորական և ոչ ալ ահաւոր պատահաւ համարուած են. այսպէս կ'երևի 'ի Պաղեստին, ըստ Ս. Գրոց պատմութեան, ինչպէս՝ ըստ վրկայութեան Պլինիոսի՝ նաև յեգիպտոս. այսպէս է նաև 'ի Գաղղիա, յԱլգիւրիա, 'ի Պելճիա, 'ի Հոլանտա, 'ի Գերմանիա՝ ըստ մեծի մասին, և յԵւրոպական — Ռուսիա. յորս երկրաշարժը անձանօթ են և կամ առանց զգալի լինելու կը կատարուին, ընդհակառակն ուրիշ երկիրներ մասնաւոր կերպով յաճախ քան զի բնութիւն ունեցող երկրաշարժներու ենթակայ են. և այս անունն բնակչաց մէջ մեծ չփոթութիւն կը պատճառէ. որոց առաջին գործը՝ շարժի սկսելուն պէս՝ տներնէն դուրս ելնել, պարտէջներու, հրապարակներու կամ դաշտերու մէջ փախչիլ կը լինի:

Այս արկածէն աւելի ահաւոր և աւելի յանկարծական բան չկայ: Դեռ ևս անդարձներ յաջորդէն կեցած են Սպանիոյ վերջին ագետալի արկածներն, Բուրաւոր անձանց, զանազան քաղաքաց, աւանաց, գիւղից կորուսեամբ և յետին աստիճանի թշուառութեամբ կըրուած, որը զեւրոպա բովանդակ 'ի սուգ և 'ի կարեկցութիւն շարժեցին. և որոց վրայօք առանձին հատուածով կ'ուզենք խօսիլ ուրիշ պարագայիւ մը, իբրև ժամանակակից

պատմական և միանգամայն ողբերգական տեսարանի մը վրայ:

Իսպիոյ մէջ՝ 1883 տարուան Հոկտեմբերի 28ին ներգործութիւնն տասնուհինգ մանրերկրորդ տեսց. 1797ին փետրուար 4ին Ռիօպամպա հարուստ քաղաքը մէկ վայրկեանէն նուազ ժամանակի մէջ կործանեցաւ, և 20000էն աւելի բնակիչք աւերակները իրենց գերեզման գտան: Գուրդոյի մէջ, կ'ըսէ Պ. Պուսինկոտ, թերևս չանցնիր շաբաթ մը՝ առանց թեթեւ իսկ երկրաշարժ մը տեղի չունենալու. բայց 1859 ին, մարտ 22ին հանդիպած զօրաւոր երկրաշարժն, անոր գլխաւոր քաղաքը կործանեց:

Ամենէն հոշակաւոր երկրաշարժն 1755ին Լիսպոնա քաղաքը կործանողն եղաւ, որ քանի մը վայրկենից մէջ 30000 անձինք աւերակաց տակ թաղեց: Ասկէ առաջ 1534ին բոլորովին նման դէպք մը տեղի ունեցեր էր, և որովհետև այս դէպքս անձանօթ է, հոս նոյն իսկ պատմող ժամանակագիրին խօսքերը յառաջ կը բերեմ.

« Երկուար ամսոյն մէջ արտաքոյ կարգի բուռն երկրաշարժ մը ցնցեց գիորդուկալ, շատ մարդ, զլիսաւորապէս Լիսպոնայի մէջ, մահուան զոհ եղան: Մինչդեռ կը շարունակէր ցրնցումն՝ բնակչաց վրայ արհաւիրք տիրեր էին, և իրենց տունը մանելու կը զարհուրէին: Թագաւորն և թագուհին առաջին ինքն, որոնք դաշտի մէջ վրանի տակ բնակիլ որոշեցին, իրենց հետեւելով բոլոր ժողովուրդն՝ սահմանեցին բացօթեայ բնակիլ: Բայց այսու իսկ բոլորովին ապահովութեան մէջ

չէին, կը վախճային որ դեանի վրայ յանկարծական բացուած խոռոչներուն մէջ թաղուին: Ութ օր տեղեց երկրաշարժն, և խապոնայի մէջ 1500 տուն և բոլոր եկեղեցիները կործանեց »:

Ինչպէս 1531ին նոյնպէս նաև 1755ին ծովուն տակ երկիրը սաստիկ ջրնցուելով՝ ահադին ալիքներ կը յարուցանէր ծովու մէջ, և ծովն արտաքայ կարգի բարձրանալով՝ կատաղաբար ցած ափանց վրայ կը թափուէր, կլանելով ինչ բանի որ հանդիպէր: Նոյն հանդիպեցաւ նաև անցեալ տարի Սոնտեան նեղուցին մէջ, որ քանի մի վայրէկների մէջ Անժէրի և Պանդամ գաւառին բնակիչները ոչինչ դարձայ: Այս երկու աղիտից յիշատակն խապոնայի բնակչաց վրայ երկայն տառն մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ, որոնք կարծեցին, չեմ գիտեր ինչպէս, որ ամէն հարիւր տարին մէկ մը պիտի հանդիպէր այս դէպքն, և անոր համար 1855 ամին մեծ վախ կար:

Ընդհանրապէս քիչ մը սաստիկ երկրաշարժներ մեծ ազդեցութիւն կ'ընեն և մեծ սարսափ կը թողուն: Կենդանիներն իսկ կը զգան այս բանս, մանաւանդ խոզերն և շներն: Պ. Տէ Հիւմպոլտ տեսած է որ Օրէնդդի կօկորդիլոսներն իսկ, որոնք մեր պլոտի մ. զէզներուն պէս անձայն են, մոնչելով կը թողուն գետին երբուն անկողինը և անտառներուն մէջ կը փախան: Անդիտայի հուշականուն հեղինակ մը, Պ. Վ. Պիւլլէր, իր Պոնապի վերջին օրերը վէպին մէջ այս դիտողութենէն շատ օգուտ քաղեց, վասն զի կրկէսի մէջ տեսարանի վրայ կը հանէ մարդը՝ կենդանեաց առջև նետուելու դատապարտուած, հոն կը հանէ նաև առիւծ մը՝ որ հանդիսատեսաց աչքին առջև զինքը պիտի գիշատէ: Առիւծն արդէն զգացեր էր տկար ցնցումներ՝ որոնք վերջնական աղիտից դուշակը էին, բոլորովին չուարած կրկնելի մէջ կը նետուի առանց իսկ տեսնելու իրեն համար սահմանուած զոհը: Ասպարէս

զին մէջ առդիւ անդին կը վազէ, 'ի զուր ելք մը կը վնտուէ, յետոյ ուրեմն իր վանդակը կը դառնայ և լակն ունալու ձայն մը կը սկսի արձակել:

Քիչ անդամ կը հանդիպի որ այսպիսի մեծամեծ երկրաշարժներու հետ չլինին ստորերկրեայ դրդիւնք, նման սաստիկ բեռնաւորուած կառքի մը թաւալման ձայնին, կամ հեռաւոր ուրոտման մը խուլ ազմուկին, և երբեմն ալ կայծակի շառաշման: Եղական բան մ'ալ այս է՝ որ ստորերկրեայ բազմաթիւ և ահաւոր ճայթիւններ կը լըսուին, առանց ամենեին ցնցումն զգալու: Կուանքսուտայի մէջ՝ որ 2000 մէդր բարձր է ծովուն երեսէն, 1784ին զրեթէ մէկ ամիս ստորերկրեայ մուրն չլիններ լսուեր են. բնակիչներն ուզեր են փախլի թողլով երկրին հարուստ արծաթի հանքերը, բայց տեղւոյն կառավարութիւնն աղէկ կարգադրութիւններ ընելով՝ վնտուրներու ձեռքով զլիստականները դարձնելով, կ'ապահովընէ զիրենք որ ամենեին վրտանդ չկայ, եթէ յանկարծ հանդիպէ լիք բան մը իրիկ, ինքն պիտի զգուշացնէ զժողովուրդը:

Միեւն հիմա այս տեսակին վերաբերող ամենէն տաւելի զարհուրելի պատահարներուն վրայ խօսեցանք, որոնք քիչ անդամ կը հանդիպին: Բայց պըղտիկ ցնցումներն, թեթև և տատանմանք, ոյնչափ յաճախ են՝ որ զրեթէ ամէն օր աստ անդ կը հանդիպին: Ոչ երբեք ազատ կը մնայ երկրիս կեդին այս երկրումներէն, իրեն ամբողջութեամբ նկատելով: Պ. Ֆիլքս, Դադդիլի հանքերուն անուանի ճարտարապետներէն մէկը, 1865էն մինչև 1873՝ 1178 անգամ հանդիպած կը հաշուէ: Պ. Ալքեսիս Բերրի, Տիմանի Գիտութեանց Կաճառին մէջ ուսուցիչ, համբերութեամբ այն ցնցումներէն համբեց 5388 հատ իրենց թուանշաններով: Միտքը զրած էր. քննելու թէ արդեօք լուսինն այս երկրորդներուն նկատմամբ աղքեցութիւն մը կ'ընէ թէ ոչ. և առաջին դիտողութեամբ դադափար մ'ունեցեր

է որ լուսնոյ լրման ժամանակ աւելի յաճախ կը հանդիպին քան թէ առտօնին կամ՝ երկրորդ քառորդին։ Շատ բնական բան էր իրեն այս մտածութիւնն, վասն զի արեւն ու լուսինն որոնք Ուիկիանոսի տեղատարածեանց և մակընթացութեանց պատճառ են, պէտք է որ երկրիս ներքին միջուկին վրան ալ նման ներգործութիւն մ'ընեն, եթէ այս ներքին միջուկն հրեղէն հալման վիճակին մէջ է։ Արդ այս ներքին մակընթացութիւնք և տեղատարածութիւնք երկրիս կեղծին տակէն ճնշումն ներգործելով՝ պէտք էին զայն շարժել, և ինչպէս որ Ուիկիանոսի մակընթացութիւնք և տեղատարածութիւնք աւելի սաստիկ կը լինին լուսնոյ լրման ժամանակները՝ քան թէ քառորդներուն, նոյնն պիտի հանդիպի երկրաշարժներու նկատմամբ ալ։ Այս բանս ստուգելու համար բաւական է ամէն ցրնցման քով լուսնոյ դիրքը նշանակել, և հաշիւ ընել։ Եթէ այս երկու երեւոյթներուն մէջ, այս և լուսնոյ դրից և երկրիս ցնցմանց մէջ, յարաբերութիւն մը չկայ, անտարբեր կերպով պիտի հանդիպէին ցնցումները թէ քառորդներու ժամանակ և թէ լրմանց և որչափ որ այս փորձերը կրկնուին, այնչափ ալ այս երկու ժամանակներու մէջ հանդիպած թիւերու յարաբերութիւնն միութեան կը մօտենայ։ Ընդ հակառակն եթէ լուսնոյ և արեւու դիրքերն այս երեւոյթներուն պատճառ կը լինին, այն ատեն երկրաշարժներն աւելի յաճախ պիտի հանդիպին լրմանց միջոց՝ քան թէ քառորդներու։ Պ. Ալեքսիս 2761 անգամ լուսնոյ լրման և ծննդեան միջոց հանդիպած հաշուեց, և 2627 անգամ երկու քառորդներու միջոց իսկ որովհետեւ այս երկու թիւերուս յարաբերութիւնը շատ անզգալի տարբերութիւն կը յայտնէ, խնդիրն ժխտողական լուծումն ունեցաւ, և հաւանականաբար այս թիւերս դեռ շատ աւելի պիտի մօտենային, եթէ գիտողութիւնները շատ անգամ կրկնուէին։

Ուրիշներ ժամանակի շրջաններ ու-

ղեցին հաստատել, որոց մէջ այս քառորդ ցնցումներն պիտի կատարուէին կանոնաւորապէս։ Բայց արդեօք ինչ կ'իմանան զօրաւոր ցնցումն ըսելով, երբ քաղաք մը շարժման կենդրոնին մէջ գտնուելով կը կործանի, այս դէպքը զօրաւոր երկրաշարժներու կարգ կը դասուի, բայց այս դիպուած մ'է, որ հոն բազմամարդ քաղաք մը զրտնուի, և որ դեռ աւելին է՝ պանդոկներն, ինչպէս Գազամիչիոլայի, լեցուն ըլլան օտարականներով։ Մի և նոյն երեւոյթն բաց դաշտի մը վրայ կը հանդիպի, և գրեթէ առանց իմանալու կ'անցնի. որով զօրաւոր երկրաշարժներուն կարգը չի դասուիր։ Դարձեալ կան որ պզտիկ տեղոյ մէջ կը հանդիպին, ինչպէս վերը յիշատակուածն, կան ալ որ ընդհակառակն ընդարձակ երկիրներ կը ցնցեն, ինչպէս էր Լիսպոնայինն՝ որ մինչև Շուէտ իմացուեցաւ, և միւս կողմէն ալ մինչև յԱլգիլեանս տարածուեցաւ։

Այս քննութիւններէն կարելի բան չէ հետեցնել թէ երկրաշարժներն պարզ երեւոյթներ են՝ պարբերական պատճառէ մը յառաջ եկած։ Այնպէս չէ. վասն զի այս երեւոյթներն պարզ չեն և շատ և տարբեր պատճառներէ առաջ կու գան, յորոց մէկն ալ պարբերական չէ բացարձակապէս։ — Ահաւասիկ համառօտ կերպով դնենք հոս այս պատճառները։

Նախ երկրիս առաձգութենէ զուրկ չէ. պարզ բախմամբ թրթռումը կը ծնանին, որոնք քիչ կամ շատ հեռու կը տարածուին երազութեամբ՝ նման ձայնի երազութեան՝ հաստատուն մօրմնոց մէջ։ Երբ ծանրաբեռնեալ կառք մը բոլոր իրեն ծանրութեամբ քարայտակներու անջրպետներու վրայէն կ'անցնի, զանոնք շատ զգալի կերպով կը շարժէ և տուններն ալ կը տատանէ։ Բարիդի պէս քաղաքի մը մէջ, բաց 'ի գիշերուան երկու երեք ժամերէն, յորս երթեկներ կը գաղբին ոչ երբեք երկիրն և տուններն կը դադրին երեւալէ։ Ահա այս շարունակ թրթռումնք՝ աստղա-

բաշխից մեծ դժուարութիւն կը պատճառեն՝ իրենց հանապազօրեայ դիտողութեանց միջոց. և ահա այս է գլխաւոր պատճառներէն մէկն՝ որ կը բռնադատէ Բարիգուր աստղաբաշխները իրենց դիտարանը փոխադրելու դաշտի մէջ, և ըստ կարեւելոյն հետու՝ ճամբաներէն, արբունի պողոտաներէն և երկաթուղիներէն: Ասկէ կ'իմացուի թէ լերան մը խորտակումն, որ շատ անգամ կը հանդիպի, ինչպէս Զուրիցիի մէջ, երկրաշարժի մը պատճառ կը լինի: Նոյն կը հանդիպի՝ երբ ամփոփման ներգործութեան ենթակայ եղող երկիր մը բացուի, և կամ երբ քարայրի մը ձեղունէն մեծ կտոր մը փրկեցով գետին ինչայ, և այլն, և այլն:

Բայց մէկից թողունք այս պզտիկ պատճառները, թէպէտ և Պ. Ա. Բերէի 5388 անգամ հաշուած երկրաշարժները յառաջ բերող պատճառներուն մէջ կը համարուին: Երկու պատճառք կան որոնք շատ մեծ կարեւորութիւն ունին, և որոնք քննութեան առնուելու արժանի են, և են պլուտոնական և հրաբլխական պատճառներ:

Առաջինն, այսինքն պլուտոնական պատճառներն են երկրիս կեղծին մեծամեծ կտորներուն կամ հատածոց ելէլէական յամր շարժումն, որով առկա բարձրացան ցամաքներն և ձևացան լիւրանց գօտիք, որպիսիք են Ալպիանք, Անտան լեռինք և Պիւրենեանք: Այս դանդաղ շարժումներն մեր աչքին առջեւ շարունակ կը կատարուին, որոնք երբեմն կտորներու յարակցութեանց պատճառաւ, ընդդիմութիւններու կը հանդիպին, և այս ընդդիմութիւններն երբեմն յանկարծ տեղիք տալով՝ յառաջ կը բերեն երկրումներ, բախմունք, նոյն իսկ ցընցումներ, որոնք ընդարձակ տեղեր ալ կը տարածուին: Այս սեռակ երկրաշարժի օրինակ մ'է Լիսպոնայինն, որ Եւրոպայէն շատ աւելի ընդարձակ մակերևոյթ մը ցնցեց:

Երկրորդ պատճառներն՝ շատ աւելի սահմանափակք, հրաբլխական ճայթ.

մունք են: Ասոնք առաջիններուն հետ միասակ այս յարաբերութիւնն ունին՝ որ ճայթիչ բերանները աստ անդ երկրիս կեղծին բացուածքին վրայ կազմուած են, օրինակի համար՝ ցամաք երկրներու եզերքները, հոն՝ ուր երկրիս կեղծին հաստատուն կտորները կարծես թէ մէկ մէկու վրայ հեծած են: Խաբիայի և Ճաւայի արկածից պատճառն հրաբլխական ներգործութիւնն ենք եզան:

Եվէ երկրաշարժներ յառաջ բերող պատճառները քննենք, պիտի տեսնենք որ իրենց յախրգութեան մէջ պարբերական ընթացք մը չեն կրնար ունենալ. ուրեմն այսչափ բազմակընճիւն երևոյթներուն փոփոխական վեճակը մանրամասնաբար քննելով ալ՝ պիտի չյայտնին դանտը յառաջագոյն դուշակել: Եվէ հին աստղաբաշխք յաշողեցան այս ոճով անցողական կերպով մը խաւարումները դուշակել, զարմանալի բան մը չէ, վասն զի խաւարման երեւոյթն շատ պարզ է. և իրացընէ կայ տասնութ տարուան և տասնութէ օրուան պարբերական ժամանակ մը՝ որոյ լրինալու ժամանակ արեն, լուսինն և լուսնական շրջանին հանգույցք մեզի նկատմամբ նոյն դիրքին վրայ կը հանդիպին:

Հոս յարմար է քսինք մը խօսք ըսել վերջին ժամանակներու իտալացուց այս երևոյթներուն նկատմամբ ձեռք զարկած շատ կարեւոր աշխատութեանց վերայ: Հռչակաւոր գիտունք Պ. Պերդելլի, Ստորբանի, Տէ Ռօսսի, և այլն, ձեռք զարկին խոշորացուցի միջոցաւ քննել երկրիս կեղծին ամենապզտիկ շարժումները, և մանրահնչակ (microphone) գործիքով ալ անոր խորերուն թեթիւ աղմուկները, Տեսան որ պզտիկ ցնցումներն՝ անհամեմատաբար աւելի են թուով քան թէ բուն երկրաշարժ ըստածներն: Աղէկ ուրեմն հաւատուած է այս փորձելով որ նոյնպէս անհամեմատաբար աւելի յաճախ են խոշորացուցով դիտուած շարժումներ քան թէ ուղղակի մեր զգայարանքն:

բով իմացուած թեթեւ ջնցումներն։ Այսպէս երկրիս կեղեկին շարժմանց եւրոյթն՝ իր ամբողջութեան մէջ նկատեալ, կարծուածէն աւելի կնճեաւը և ընդարձակ է։ Դարձեալ մանրահնչակ գործիքով ընդունուած և ընդարձակուած աղմուկներն՝ շատ նման լինելով, շոգիէ մեքենայի մը արձրկած զանազան սուլելներուն, կը կարծուի թէ անիմանալի տառաւնմանց ինչպէս նաև ամենարուսն տառաւնմանց պատճառն մի և նոյնն լինի, այսինքն է՝ չրոյ շոգւոյն ընդարձակուիլն։ Իսկ արդ երկիրս մինչև իր խորերը ողողուած է չրով ամէն կողմ։ Ուստի ամէն կողմ՝ քանի որ խոր կարգերը երթըցուի շերմութեան աստիճանը կը բարձրանայ։ Մզեալ ջուրն կամ կարծր ժայռերու քարահատաց ջուրն շոգիանալով՝ մեր տաքերուն տակ ամէն գիւրջով կը շարժի։ Աստ անդ այս շոգիներն խառնալով՝ յանկարծակի կամ՝ ահագին կերպով ընդլայնելով, հրաբխի միջոց՝ կը մռնչեն և կ'որոտան, կամ դարձեալ ամենաթեթեւ ջնցմանց միջոց՝ անիմանալի գլորդին մը կը հանեն, որ միայն մանրահնչակ գործիքով լսելի կը լինի։ Եւրոյթներու այս ամբողջութիւնն, որոց պատճառն մի և նոյնն է, իտալիոյ մէջ յառաջ բերաւ ստորերկրեայ կամ ներքին (endogène) օդաբանութիւնը, որ արտաքին (exogène) օդաբանութեան հակադիրն է։ Պ. Տէ Գոսսի այս գիտութեանս աւելի յարմարագոյն անուն մը հնարեց, երկրաշարժաբանութիւն (Géodynamique)։ Այս քննութիւններն՝ որոց համար զանազան և ճարտարագիւտ գործիքներ կը գործածուին, շատ մը մասնաւոր դիտարաններու մէջ կը շարունակեն իրենց գործունէութիւնը։ Իրենց վերջնական արդիւնքն պիտի լինի իտալիոյ համար երկրաշարժական տախտակի մը կազմութիւնն, և այս բազմակնճիւն երեւոյթներու մէջ պիտի սկսի տեսնուիլ օրէնքներ կամ գէթ կարգ մը։

Իսլանդիայի երկրաշարժն իտալիոյ մէջ ուրիշ կանխակալ կարծիքներու ալ

պատճառ եղաւ. ապագայ ուրիշ ջնցումներու վախէն՝ նախապարտութեամբ արգելեցին ժողովրդեան իրենց սուսները քարէ շինելու, ուստի կը սկսին իրենք զիրենք պատասպարելու համար՝ փայտեայ խրճիթներ կառուցանել, առանց դասիկոնի։ Սաղոյք է որ ժողովուրդն այսպիսի յարկերու տակ նոր ջնցումներէ վախնալու բան չ'ունենար, բայց այս բանս երկար չի կրնար տեսել։ Նախ՝ վասն զի այսպէս փայտաշէն քաղաք մը, թէպէտ և ապահով լինի երկրաշարժներու քանդիչ բռնութենէն, սակայն հրդեհով մը ՚ի հօր մաշուելու վտանգին մէջ է։ Երկրորդ՝ վասն զի այն խրճիթներն մինչև վերջը ոտքի վրայ պահելու հոգն՝ զժողովուրդը լքան մէջ կը ձգէ։ Ամենէն ազբաւ բնակիչն ալ իր քարաշէն կիսակործան տունն աւելի վեր պիտի դասէ այն գետնի հաւասար խրճիթներէն։ Քաղաքապետը քաղաքն մեր լսած աղետալի նկարագրութեանց ճշգրիտ պատկեր կը ներկայացընէ։ Բայց նոյն քաղաքին մէջ աւելի հաստատուն շինուածներն, ինչպէս են գեղեցիկ քարաշէն կամարներ՝ ամբողջ մնացեր են, միայն անշուն ճեղքուածներ կրելով վրանին։ Բայց հոն աւելի ուշադրութեան արժանի է կործանուած տանց բեկորներուն կազմութիւնն, յորմէ կը տեսնուի՝ որ այն շէնքերն գէշ նիւթերով, տան քարերով և աւելի հողազանդուած նիւթերով յորինուած էին, և ոչ ընտիր շաղախէ։ Եւ դարձեալ, իտալացոց յատակներու և ձեղուններու շինութեան պակասութիւնն ամենուն յայտնի է, որոյ համար մինչդեռ սրմունք կը գիմանան, ձեղուններն մէջտեղէն կը խորտակին և կ'իյնան։ Վերջապէս, նոյն իսկ հիմերն խախտուած անբաւական են։ Տուններն մեծ մասն քարահողի և կամ անկէ կազմուած կաւի վրայ հիմնուած են, մինչդեռ աղէկ և հաստատուն հիման վրայ շինուած տուններն զիմացեր են։ Երբ այս կործանած տունները, (որոց և ոչ իսկ ձեն մնացեր է) Պոմպէայի տունն

րուն հետ բաղդատենք, որոնք մեր 63 թուականին զօրաւոր երկրաշարժնե-
րու խաղալիկ եղան, և զրեթէ ամէնն
ալ հաստատուն կեցան, չենք կրնար
չհաւատալ, որ եթէ Բազալիօիոյի
տուններն հոռվմէական քաղաքին տու-
ներուն պէս հաստատուն և ըստ պատ-
շածի շինուած լինէին, այն սոսկալի ա-
ղիտից զոհ պիտի չգտնուէին:

Փոխանակ այս թշուառ քաղաքնե-
րուն բնակիչները միշտ խրճիթներու
տակ բնակել զատապարտելու, շատ
աղէկ պիտի լինի՝ եթէ դարձեալ ի-
րենց տունները կանգնելու ձեռք զար-
նեն, հաստատուն հիմեր դնելով, լաւ
նիւթերէ և ընտիր շաղախէ շինելով,
զիրաւոր պարիսպները երկաթէ պա-
հանգներով ամրացնելով, իտալա-
կան ոճոյ յատակաց և ձեղճներու շի-
նելու վատ կերպը մէկգի թողով. և
ահա այն ատեն տուններն՝ այնպիսի
ցնցմանց կը դիմանան և չեն կործա-
նիր: Պ. Թաքքինի, Հռովմէական Դըպ-
լոցիի Գիտարանին. գիտնական տե-
սուն որ երկայն ժամանակ Սիկիլիոյ
մէջ բնակեր է, կը պատմէ թէ Եմանայի

կողերուն վրայ շինուած գեղերու բնա-
կիչներն՝ իրենց պարտէղներուն մէջ
փայտեայ պարզ խրճիթներ ալ ունին,
ուր կ'ապաստանին երկրաշարժի ամե-
նապատիկ նշան մ'ալ զգալուն պէս,
և երբ վտանգն անցնի, վերստին տու-
ներին կը դառնան: Ինչպէս համար իս-
թիա կղզւոյն բնակիչքն ալ նոյնպէս
չեն գործեր. տարակոյս չկայ՝ որ այս
արկածքն իրենց յառաջընթաց նշան-
ներն ունին: Խտայիոյ մէջ ամէն կողմ
թէ շարժալարափախ և թէ օդաբա-
նական դիտարաններ կը կանգնուին.
Իւրաքանչիւր տեղոյ համար մէկ դի-
տող բաւական է՝ ժամանակին զժողո-
վուրդն զգուշացնելու վտանգէն: Բայց
այն՝ որ անդարման պիտի մնայ, կամ
գէթ դարմանուելու համար շատ աա-
րիններ պէտք է անցնին, այն վախն է՝
զոր օտարականաց վրայ ազդեց այս
արկածն, որոնք երթալով կը բազմա-
նային այն կղզւոյն մէջ՝ ամառը անց-
նելու և շերմկաց մէջ լուացուելու հա-
մար, կղզի մը՝ որ կ'անգնուած է պայ-
ծառ և գեղեցիկ երկնից տակ, սակայն
գէշ և վտանգաւոր հիման վրայ:

ՍԿԻԻՌԲ

Կենդանեաց մեզի ունեցած օգտա-
կարութիւնն՝ ընդհանուր առամբ գի-
տէնք, բայց թէ իւրաքանչիւրն ինչ օ-
գուտ ունի՝ քաջ տեղեակի չենք: Քանի
մը սովորական կենդանեաց մատուցած
ծառայութիւնքն ամենուն ծանօթ է,
երկրագործութեան նախնական պի-
տոյից և կամ մարդուս անմիջական
ծառայութեանց գործածուելուն հա-
մար: Բազմութեան անծանօթ կենդա-
նեաց մին զՍկիւռ (Écureuil) կրնանք
համարիլ:

Կենդանաբանութեան մէջ Սկիւռը՝
'ի Ստնաւորաց (Mammifère) են, ու կըր-
ծողաց (Rongeur) կարգի կը վերաբերին,
և այս կարգի կենդանեացմէ գրեթէ

մարդուս օգտակարագոյններէն կըր-
նան համարուիլ: Յիրաւի բնութեամբ
երկշոտ են և կէս մը վայրենի, սակայն
այսու հանգերձ դիրաւ կ'ընտանենան:
Սկիւռներու զարմն բազմահարուստ է
տեսակօք, և նոյն իսկ մի և նոյն տե-
սակի մէջ սակաւ ինչ տարբերութիւնք
կը նկատուին. ոմանք մոխրագոյն են,
այլք շիկագոյն. սակայն զրեթէ ամէնքն
ալ քիչ շատ մի և նոյն բարքն ու բնա-
ւորութիւնն ունին. այնպէս որ եթէ
ընդհանուր նկարագիր մը տանք՝ նոյնն
ամէնուն ալ հաւասարապէս կրնայ
ծառայել:

Սկիւռը՝ հլու, գեղեցիկ, վայելուչ,
միանգամայն աճմեղ կենդանիներ են: